

Budimpeštanski dnevnik 1944. Alfreda Fischera

Živana Heđbeli

Misija @rhiva je popularizacija arhivske struke, širenje arhivske groznice. Nisam sigurna koliko je Jacques Derrida bio svjestan njezine virulentnosti, ali znam koliko je zarazna – radili Vi u arhivu duže ili kraće, koristili gradivo ili ga sređivali. U veljači 2022. godine izdavačko poduzeće Disput objavilo je knjigu Alfreda Fischera, knjigu od 153 stranice dnevnčkih zapisa odvjetnika iz Osijeka. Rukopis dnevnika prepisala je Dubravka Jakić, dijelove rukopisa na mađarskome prevela je Livia Keteš, a knjigu je priredio Siniša Bjedov.

Alfred Fischer, sin trgovca Bele i Emilije r. Bihaly, rođen je 28. svibnja 1904. u Osijeku. Pravni fakultet završio je u Zagrebu i promoviran je u doktora prava. Na bečkome fakultetu studirao je filozofiju. Po povratku u Osijek, bio je vježbenik u pisarnici poznatoga osječkog odvjetnika dr. Mosina Kleina, s kojim kasnije vodi zajedničku kancelariju u Osijeku. U Zagrebu se 1931. oženio Margitom r. Szöke; imali su dvoje djece: Lelju i Darka. Kao izvrstan poznavatelj građanskoga prava, napisao je niz rasprava koje su objavljene u tadašnjoj pravnoj periodici. Govorio je pet svjetskih jezika.

Primjena rasne odredbe NDH protiv Židova i Roma u Osijeku počela je već 11. travnja 1941., čim su ustaše ušli u grad. Osječka sinagoga zapaljena je nekoliko dana poslije. Početkom kolovoza Alfred se sklonio u Mađarsku, u Budimpeštu, gdje je mogao živjeti zahvaljujući jednoj parnici koju je vodio za grofovsku obitelj Pejačević, točnije za Gabrielu, sestru pijanistice Dore Pejačević. Kao Židov u NDH, odlukom Odvjetničke komore od 30. lipnja 1942. brisan je iz imenika Odvjetničke komore u Zagrebu. 8. siječnja 1945. mađarski fašisti, Strelasti križevi, izvukli su Alfreda iz stana i ubili ga na ulici, a tijelo su poslije bacili u Dunav.

Obitelj Alfreda Fischera, supruga Margita i dvoje male djece, sedmogodišnja Lelja i trogodišnji Darko, dijelila je sudbinu ostalih osječkih Židova, koje su progonili ne samo ustaše već i pripadnici brojne njemačke manjine. U akciji slanja liječnika židovskoga porijekla u Bosnu, Margita s djecom u proljeće 1942. odlazi u Bosnu kao dio obitelji liječnika Ota, Alfredova brata, koji je ondje sa svojom suprugom bio već od jeseni 1941. Obitelj Fischer sklonila se u ožujku 1943. iz Bosne, preko Osijeka, u Mađarsku, gdje su živjeli na jednome od imanja grofa Kochanovszkoga, muža Gabrijele Pejačević, za kojega je radio Alfred. Kada su 1944. Nijemci zaposjeli Mađarsku, morali su bježati po zemlji. Došli su u Budimpeštu, skrivali su se na raznim mjestima, osobito noću. Rusi su u Mađarsku ušli već 1944., a u istočni dio Budimpešte 18. siječnja 1945. Koncem travnja 1945. organiziran je konvoj za Jugoslaviju. Teretnim vlakom Fischerovi su putovali od Budimpešte do Kikinde, gdje su čekali da Osijek bude oslobođen. Margita je bila profesorica u gimnaziji, a Lelja i Darko su završili školu. Darko je studirao u Zagrebu, ali se vratio u Osijek; radio je u Saponiji i poslije kao profesor na Elektrotehničkom fakultetu, po čemu ga znaju brojni Osječani.

Tekst dnevnika bio je zapisan u tri male crne bilježnice, od 29. rujna do 16. prosinca 1944. Prijepis dnevnika do priređivača došao je zahvaljujući Darku. Prijepis je načinila Darkova nećakinja Dubravka Jakić, kći Lelje, Alfredova unuka. Originalne su bilježnice, slijedom okolnosti, u međuvremenu nestale. No, sačuvalo se nekoliko fotografija dnevnika.

Alfred objašnjava zašto piše dnevnik: htio je jednoga dana, kada sve to prođe, napisati nešto o tome vremenu i ljudima, te mu dnevnik trebao biti tek podsjetnik na događaje i razmišljanja. A dnevnik, koji piše obrazovana,

Izvor: <https://disput.hr/shop/jos-nekoliko-dana/>

načitana, kreativna, produktivna, inteligentna osoba u najboljim godinama (u doba pogibije Alfred je imao 41 godinu), razdvojena od obitelji, doma, ovisna od dobroj volji ljudi, zbog rasnih zakona prisiljena tavoriti kao „čovjek niže rase“ – svjesna kako svaka naredna sekunda može biti kraj, a istovremeno nalazi snagu da u takvoj nemogućoj, šizofrenoj situaciji, preživi i nada se boljem, svijetli je primjer snage života. Ima tu svega: od viceva, preko politike, do sitnica svakodnevnoga života. Alfred promišlja o budućoj mogućoj balkanskoj široj federaciji, tadašnjoj Velikoj Mađarskoj, antisemitizmu, uzrocima Drugoga svjetskog rata, što čini državu, a što tvori naciju; navodi što se čuje na radiju i što piše u štampi o završetku rata, napredovanju Rusa, uzbunama, životu u Budimpešti; reakciji ljudi na dobre i loše, velike i male događaje; piše što će raditi jednoga dana, kada to bude moguće. Koliko je svaki rat beščutan, ponižavajući i težak zorno predočava jedna crtica iz dnevnika: obitelj je dobila na

poklon 7 jaja i 200 g masti. Koliko je tih nekoliko zaloga značilo u ratu, i to u Mađarskoj, poznatoj po obilju hrane?! Alfred opisuje svoj svakodnevni život: premještanje po stanovima, traženje skrovišta, strepnju koju donosi noć, djetinjstvo svoje djece, negrijane sobe i vječni: „Strah – nesigurnost! Kada će prestati ovo vječno strahovanje? Bojim se svake uniforme, jer bi mogao biti policajac ili šta slično, što će me odvesti; bojim se svakog civila, jer bi mogao biti detektiv. Strepim kad zvono zvoni ili kucaju na moja vrata. Trgnem se, kad zove telefon, jer bi mogla biti kakva strašna vijest za mene.“

Obitelj Fischer je usred Drugoga svjetskog rata, 1943. godine, spasio Kamilo Firinger, dugogodišnji ravnatelj današnjega Državnoga arhiva u Osijeku,

koji je zbog toga posmrtno proglašen Pravednikom među narodima svijeta.

Knjiga je „živi dokaz“ zaraznosti i zaraznosti arhivskom groznicom. Prilično je vjerojatno da vrijednost dnevnika, za obitelj svakako neprocjenjiva, ne bi uvidjele osobe koje nisu arhivisti, i kao takvi navikli gledati u širinu na „stare papire“ i detaljno ih proučavati. Priređivač knjige, Siniša Bjedov, novinar i bivši ravnatelj Državnoga arhiva u Osijeku, izuzetno je kvalitetno nadopunio dnevničke zapise bilješkama i napomenama, bez kojih bi čitatelj bio prikraćen za razumijevanje događaja opisanih u dnevniku – događaja koji su se zbili prije cca 80 godina i jednim svojim dijelom sigurno nisu poznati današnjim generacijama. Istovremeno, napomene odnosno

digresije ne ometaju čitkost teksta, već potiču želju za dodatnim istraživanjem o Budimpešti i Mađarskoj tijekom Drugoga svjetskog rata ili o samoj obitelji Fischer. Dobra publicistika, i ne samo arhivska, i treba biti takva: poticati znatiželju i istraživanje – „mali arhivski virus“ raste i širi se – i ostaviti nas s pitanjem: „A što je bilo dalje?“

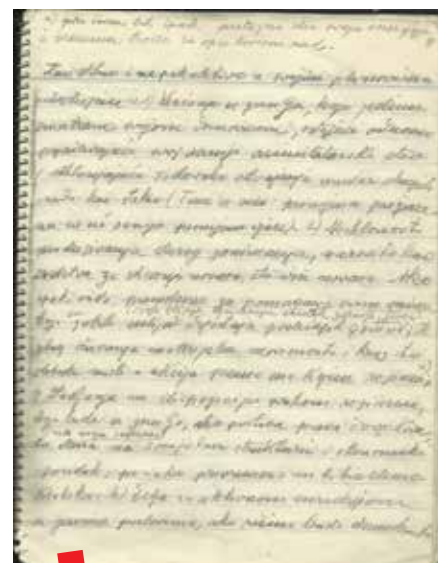
Knjigu nadopunjuje uvodni tekst priređivača te dodaci dnevniku – obiteljska pisma, fotografije stranica dnevnika i fotografije iz albuma obitelji Fischer; arhiv fotografija Fortepan – Budimpešta te gradivo iz Muzeja grada Našica. Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. ■

Županijska ulica, Osijek, 1925.

Obitelj Fischer u vrtu obiteljske kuće, Osijek, 1940.

Rukopis Dnevnika